

IŠ VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJOS VEIKLOS

(Parenkota pagal Kalbos komisijos 2007 m. ataskaitą)

KALBOS PROGRAMOS

2007 m. toliau vykdytos trys kalbos programos: „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“, Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programa ir Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programa.

VALSTYBINĖS KALBOS TEISINĖ APSAUGA

Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete toliau svarstytas 2006 m. įregistruotas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo naujos redakcijos projektas. 2007 m. lapkričio 9 d. Kalbos komisijoje surengtas apskritojo stalo pokalbis, kurio dalyviai tarėsi dėl įstatymo projekto formuluočių, susijusių su darbo santykiais.

Kalbos komisija atliko dienraščių, kultūros leidinių redakcijų, leidyklų (iš viso per 30) apklausą, ar būtina keisti kitų kalbų asmenvardžių teikimo leidiniuose principus ir ar nuostatą dėl asmenvardžių reikia įtraukti į Kalbos įstatymą. Absoliuti dauguma atsakiusių mano, kad Kalbos komisijos 60-ajame nutarime išdėstyti principai nekeistini, nuostata dėl kitų kalbų asmenvardžių į Kalbos įstatymą netrauktina.

Prisidėta prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 21 d. nutarimu Nr. 319 patvirtintos Lietuvių kalbos informacinėje visuomenėje pro-

gramos¹ rengimo. Programos priemonėse numatyta įdiegti skaitmeninės lietuvių kalbos išteklių prieigos informacinės sistemos, didinti aktualių lietuvių kalbai skaitmeninių tekstų apimtį, norminti informacinėse technologijose vartojamus lietuvių kalbos terminus, leksinius vienetus ir kt.

Kalbos komisija Vilniaus rajono savivaldybei pateikė išvadą, kad pavadinimas *Vilniaus r. Lavoriškių Emilii Plater vidurinė mokykla* pažeidžia lietuvių kalbos normas. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimu Vilniaus rajono savivaldybės tarybos 2007 m. vasario 9 d. sprendimas „Dėl vardo suteikimo Vilniaus r. Lavoriškių vidurinei mokyklai“ panaikintas.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija paprašyta užtikrinti, kad Juridinių asmenų registre pavadinimai būtų rašomi laikantis Valstybinės kalbos įstatymo, Švietimo įstatymo ir bendrųjų lietuvių kalbos taisyklių.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TERMINŲ BANKO ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMAS

2007 metais Lietuvos Respublikos terminų banke paskelbti 36 172 terminų straipsniai, iš jų 834–iems priskirtas statusas *aprobuotas*, 35 284–iems – statusas *teiktinas*, 50 – *neteiktinas*. Iš viso Terminų banke jau yra apie 87 tūkst. terminų straipsnių.

Be teisės aktų terminų, Terminų banke teikiami terminai ir iš kitų šaltinių. Bendradarbiaujant su Botanikos institutu 2007 metais Terminų banke paskelbti miglinių šeimos bambukinių pošeimio augalų, daržovių, taip pat augalų rūšių, įrašytų į Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencijos priedus, lietuviški pavadinimai – iš viso 3023.

Terminų bankas taip pat papildytas šių žodynų duomenimis: *Aiškinamojo geležinkelių transporto terminų žodyno*, *Aiškinamojo įmonės vadybos terminų žodyno*, *Aiškinamojo šiluminės ir branduolinės technikos terminų žodyno*, *Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinio žodyno*, *Artilerijos terminų žodyno*, *Automatikos terminų žodyno*, *Dekoratyvinių augalų vardyno*, *Enciklopedinio edukologijos žodyno*, *Žinduolių pavadinimų žodyno*, *Žuvų pavadinimų žodyno* – iš viso 33 tūkst. terminų straipsnių.

¹ Valstybės žinios, 2007, Nr. 40–1487.

TARPTAUTINIAI RYŠIAI

2007 m. rugpjūčio 19–rugsėjo 1 d. Jungtinių Tautų Geografinių pavadinimų ekspertų grupės (UNGEGN) 9-ojoje konferencijoje ir 23-iojoje sesijoje Niujorke dalyvavo Kalbos komisijos Bendrojo skyriaus vyriausioji specialistė Aistė Pangonytė.

Rugsėjo 28 d. Kalbos komisijoje viešėjo Europos Komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato padalinio vadovė Margareta Roth, kalbėtasi, kaip gerinti Europos Sąjungos dokumentų kalbą, ypač terminiją.

Lapkričio 12–13 d. Rygoje vykusioje kasmetėje Europos kalbų institucijų federacijos (EFNIL) konferencijoje, skirtoje Europos ir nacionalinei kalbų politikai, dalyvavo Kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė.

Metų pabaigoje Lietuvos Respublikos terminų banko duomenų tvarkytoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija pasirašė narystės sutartį su *Eurotermbanko* konsorciūmu (*EuroTermBank*). Pagal šią sutartį Lietuvos Respublikos terminų bankas tapo išorine *Eurotermbanko* duomenų baze – *Eurotermbanko* vartotojai tarp savo paieškos rezultatų ras ir Lietuvos Respublikos terminų banko terminų straipsnių.

Kalbos komisijoje lankėsi Latvijos valstybinės kalbos agentūros konsultantės Dite Liepa ir Ingrida Pauniņa. Aptarti abiem kalboms aktualūs asmenvardžių, įmonių pavadinimų, prekių ženklų vartojimo ir kiti klausimai.

Parengti atsakymai į Europos Sąjungos (ES) daugiakalbystės projekto anketos klausimus dėl ES kalbos politikos vertinimo. Pareikštas pageidavimas, kad ES kalbos politika būtų nuoseklesnė ir kryptingesnė. ES turėtų peržiūrėti kalbos technologijų kūrimo ir diegimo finansavimo principus, nes oficialiųjų ES kalbų padėtis labai nevienoda.

NORMINAMOJI IR EKSPERTINĖ VEIKLA

2007 metais įvyko 8 Kalbos komisijos posėdžiai. Surengta 80 pakomisių posėdžių: Terminologijos pakomisės – 46, Vadovėlių pakomisės – 10, Vardyno pakomisės – 9, jungtinės Vardyno ir Gramatikos pakomisių – 9, Laikinosios naujųjų skolinių norminimo principų rengimo pakomisės – 3, Tarties ir kirčiavimo pakomisės – 2, jungtinės Terminologijos ir Gramatikos pakomisės – 1.

Įvairioms institucijoms ir asmenims parengta apie 300 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, terminų ir sąvokų, įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimų, dokumentų kalbos ir kt.

Terminija. Parengti Terminų žodynų rengimo bendrieji reikalavimai, jie patvirtinti Kalbos komisijos 2007 m. gruodžio 20 d. protokoliniu nutarimu ir paskelbti kaip rekomendacija².

Kalbos komisijos posėdžiuose apsvastyti 3 terminų žodynai, iš jų 2 įvertinti teigiamai, apsvastyta 10 Lietuvos standartizacijos departamento parengtų terminų standartų, iš jų 8 aprobuoti.

Terminologijos pakomisės posėdžiuose apsvastyta 1630 terminų straipsnių iš įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų.

Apsvarstytas Botanikos instituto pateiktas 3671 augalo pavadinimas, tarp jų medieninių, pluoštinių, dervinių, rauginių ir kt. techninėms reikmėms naudojamų augalų pavadinimų sąrašai, taip pat Žuvininkystės departamento prie Žemės ūkio ministerijos pateikti žuvų, moliuskų, galvakojų ir kitų pavadinimų sąrašai.

Spaudai parengta knygelė „Kai kurių augalų rūšių, įrašytų į Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją (CITES), lietuviški pavadinimai“.

2007 m. birželio 5 d. paskelbta Kalbos komisijos rekomendacija „Dėl kai kurių augalų rūšių, įrašytų į Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją, lietuviškų pavadinimų“³.

Raštu (daugiausia elektroniniu paštu) ir telefonu suteikta apie 600 konsultacijų terminijos klausimais.

Gramatika ir skyryba. Balandžio 5 d. priimtas nutarimas Nr. N-1 (110) „Dėl simbolinių pavadinimų linksniavimo“⁴, kuriuo siekiama užkirsti kelią lietuvių kalbos kaitybos sistemos pažeidimams.

Bendrame Gramatikos ir Terminologijos pakomisių posėdyje svarstyti Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Klasikinių kalbų katedros siūlymai dėl terminų, kilusių iš graikų ar lotynų kalbos su galūnėmis *-os*, *-on*, *-um* ir pan., lietuviškų formų.

Praėjus metams, kai buvo priimti Kalbos komisijos nutarimai „Dėl Privalomosios skyrybos taisyklių“ ir „Dėl Pasirenkamosios skyrybos taisyklių“, mokytojų ir lietuvių kalbos brandos egzamino vertintojų klausta, kaip juos sekasi taikyti. Pastabos, siūlymai, kaip galima būtų tikslinti taisykles, perduoti Rašybos, skyrybos ir gramatikos pakomisei.

² *Informaciniai pranešimai*, 2007, Nr. 100(1).

³ *Informaciniai pranešimai*, 2007, Nr. 44; patikslinta spalio 25 d., *Inf. pranešimai*, 2007, Nr. 85.

⁴ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 42-1625; taip pat *Kalbos kultūra*, sąs. 80, p. 188.

Vietovardžiai ir asmenvardžiai. Patikslintas valstybių pavadinimų sąrašas⁵, parengtas naujos redakcijos valdų ir kraštų pavadinimų sąrašas su ilgaisiais ir trumpaisiais pavadinimų variantais⁶, taip pat patikslintas valstybių sostinių pavadinimų sąrašas⁷.

Kalbos komisija priėmė rekomendaciją dėl geležinkelio stočių tipo gyvenamųjų vietovių pavadinimų keitimo⁸. Pranešimai apie šią rekomendaciją išsiųsti 41 savivaldybei.

Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos pateikta pastabų dėl Valstybės saugomų gamtos paveldo objektų sąrašo, tvirtinamo aplinkos ministro įsakymu. Atitinkamai turi būti pataisytas ir Gamtos paminklų sąrašas. Organizuota baigiamoji Lietuvos Respublikos upių, ežerų ir tvenkinių valstybės kadastrą sudarysiančių upių vardų kalbinė patikra (atliko ekspertas dr. Laimutis Bilkis). Pastabos perduotos Aplinkos apsaugos agentūrai.

Automobilių kelių direkcijai prie Susisiekimo ministerijos pranešta, kad Šalčininkų rajone kelio ženklas *Žalpė* be pagrindo pakeistas į *Labanoro upė*. Paprašyta grąžinti senąjį užrašą.

Savivaldybėms pateikta apie 20 išvadų dėl gyvenamųjų vietovių, kvartallų, vandenvardžių pavadinimų, parengta per 50 išvadų dėl gatvių pavadinimų taisyklingumo.

Jungtinė Vardyno ir Rašybos, skyrybos ir gramatikos pakomisė svarstė sekretoriato sukauptas pastabas dėl Kalbos komisijos 60-ojo nutarimo 6 ir 8 punktų, reglamentuojančių kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių adaptavimo principus ir galūnių dėjumą prie autentiškų formų. Atlikta kiek platesnė praktikų (vertėjų, redaktorių) apklausa dėl svetimvardžių su tam tikrais baigmenimis kaitymo rišliame tekste, galutinio sprendimo rengimas atidėtas.

Kalbinių asmenvardžių tyrimų labai trūksta, nėra norminio vardų sąrašo, todėl įsigijus Gyventojų registro duomenis pradėtas tyrimų projektas „Lietuvos piliečių vardų mokslinė analizė ir vardų norminių rekomendacijų rengimas“. Kalbos komisija nutarė skirti lėšų Lietuvos piliečių vardų duomenų bazei kurti. Bus sukurta vieša ir nemokama vardų svetainė, kurioje rekomendacijas dėl vardų teiktinumo, kirčiavimo ir rašybos ras ir tėvai, ir metrikacijos skyriai, ir užsienyje veikiantys konsulatai.

⁵ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 105-4333; taip pat *Kalbos kultūra*, sąs. 80, p. 189.

⁶ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 138-5707; taip pat *Kalbos kultūra*, sąs. 81, p. 298–300.

⁷ *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 118-4863; taip pat *Kalbos kultūra*, sąs. 80, p. 189–191.

⁸ *Informaciniai pranešimai*, 2007, Nr. 100.

Įvairioms institucijoms ir asmenims 2007 m. pateikta per 60 pažymų dėl asmenvardžių tapatybės.

Kirčiavimas. Kalbos komisija pritarė Antano Pakerio, Bonifaco Stundžios ir Danguolės Mikulėnienės *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynui*.

Vadovėlių vertinimas. Vadovėlių vertinimo pakomisė svarstė 73 bendrojo lavinimo mokyklų vadovėlių kalbą. Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 51 vadovėliui, 21 vadovėlis grąžintas leidykloms taisyti.

Leksika. Vasario 15 d. Kalbos komisijos posėdyje pritarta Bendriesiems naujųjų skolinių norminimo principams, kuriuos parengė laikinoji pakomisė. Vadovaudamiesi šiais principais Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus darbuotojai Kalbos komisijos užsakymu pradėjo projektą „Naujųjų lietuvių kalbos svetimžodžių vartosenos tyrimas: 1998–2008 m.“ Remiantis projekto vykdytojų pateiktais siūlymais bus pildomas Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas.

KITI DARBAI

Vasario 15 d. posėdyje patvirtintas Lietuvių kultūrai reikšmingų publikuotinių raštijos paminklų sąrašas. Iš senųjų raštų specialistų sudaryta laikinoji pakomisė parengė rekomendaciją „Dėl Lietuvių kultūrai reikšmingų senųjų tekstų publikavimo bendrųjų reikalavimų“⁹.

Kalbos komisijos užsakymu Socialinių tyrimų institutas atliko tyrimą „Kalba darbe“. Tyrimo duomenys leidžia daryti pagrindinę išvadą: lietuvių kalbos pozicijos darbo santykių srityje yra gana tvirtos, nors vienos darbo kalbos šiuolaikiniam verslui dažnai nepakanka.

Iš Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programos lėšų aukštųjų universitetinių mokyklų, kolegijų, apskričių, savivaldybių bibliotekoms ir valstybinės reikšmės viešosioms bibliotekoms nupirkti ir neatlygintinai perduoti 8869 lituanistiniai leidiniai (žodynai, monografijos, mokomosios priemonės ir kt.).

Peržiūrėta apie 100 aukštųjų mokyklų diplomų, jų priedų, priedėlių ir pažymų blankų. Pateikta pastabų dėl jų kalbos, pasiūlyta su Kalbos komisija derinti studijų programų pavadinimus, taip pat griežčiau taikyti terminų normiškumo reikalavimus studijų dalykų pavadinimams.

⁹ Informaciniai pranešimai, 2007, Nr. 57(1).

2007 m. suteikta apie 32 000 kalbos konsultacijų, iš jų internetu apie 13 000, telefonu beveik 19 000. Per dieną atsakoma maždaug į 130 klausimų.

Internetinio Kalbos konsultacijų banko bazė per metus papildyta daugiau nei 1400 naujų įrašų (dabar joje per 7400 antraštinių žodžių).

Iš Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 metų programos remta Lietuvos radijo laida „Taisyk žodžiui kelią“, radijo A2 laida „Kalbos pamokėlės“, Lietuvos televizijos laida „(K)laidelė“, LTV 2 kanalo laida „Žodžių kišenė“, LNK televizijos laida „Žodis – ne žvirblis“.

Finansuoti žurnalų *Gimtoji kalba*, *Gimtasis žodis*, *Žvirblių takas* teminiai puslapiai. Juose rašyta apie kalbinio ugdymo problemas, mokytojai supažindinti su naujausiomis lietuviškomis kompiuterinėmis programomis ir kt. Finansuota Visagino laikraščio *V každyj dom* lituanistinių puslapių leidyba. *Žurnalistų žinių* 12-oje numerių, skyrelyje „Kalbininkai pataria“, atsakyta į 55 žurnalo skaitytojų klausimus. Žurnalo *Psichiatrijos žinios* nuolatiniam skyrelyje „Kalbos kertelė“ spausdinti patarimai dėl psichiatrijos kalbos.

2007 m. pradžioje surengtas antrasis Nacionalinio diktanto konkursas. Renginį organizavusiam savaitraščiui *Atgimimas* Kalbos komisija talkino kaip partnerė ir rėmėja.

Kalbos komisijos siūlymu ir jos remiama 2006 m. Lietuvių kalbos draugija surengė pirmąsias Kalbos švaros dienas, skirtas televizijų kalbos problemoms. 2007 metais domėtasi ne tik televizijų, bet ir periodinių leidinių kalba ir stiliumi. Antrųjų Kalbos švaros dienų rezultatai aptarti žurnale *Gimtoji kalba* (2007, Nr. 11, 12; 2008, Nr. 1).

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas kartu su Lietuvos istorijos, Lietuvių kalbos institutais ir Valstybine lietuvių kalbos komisija sausio 25 d. surengė simpoziumą „Kunigaikštija ar kunigaikštystė? Senosios Lietuvos realijų pavadinimų, asmenvardžių ir vietovardžių perteikimo problemos“. Simpoziumui parengta medžiaga apie *kunigaikštystės* ir *kunigaikštijos* santykį ir vartojimą, pabrėžta, kad būtina kurti istorikų ir literatūrologų darbuose vartojamų asmenvardžių ir vietovardžių duomenų bazes, pasiūlyta Kalbos komisijos parama.

Gauta 2008 07 08

JURATĖ PALIONYTĖ

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

Žvejų g. 14A, LT-09310 Vilnius

jurate.palionyte@vlkk.lt